

DOCUMENTE PRIVIND DREPTUL DE FOLOSIRE A PĂDURILOR IN COMITATUL HUNEDOARA IN A DOUA JUMATATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

VIOREL VĂNĂTORU

Anii de după revoluția de la 1848/1849 din Transilvania sînt, pe plan social, foarte agitați. Desființarea iobăgiei, măsură cu implicații profunde, nu putea să nu producă mișcări, tulburări, agitații cu atît mai mult cu cît în anii ce se succed revoluției, mai precis între 1849—1852, se intensifică și diversifică mișcarea cu caracter național a românilor din Transilvania, această mișcare avînd nuanțe de intensitate mai mare în comitatele Hunedoara și Zarand. Agitațiile nu se mai limitează ca înainte de revoluție la un grup relativ restrîns de intelectuali, ci cuprinde, pe lîngă pătura burgheză românească, lumea satului românesc, ceea ce le conferă un caracter de masă.¹ Și, fapt semnificativ, în vîltoarea evenimentelor din anii 1849—1852, se distinge activitatea neobosită a lui Avram Iancu, eroul românilor din Munții Apuseni. Este membru al delegației românești din Viena, apoi, imediat după revoluție ia în mîinile sale procesul lung, aproape secular, pornit de moți împotriva fiscului pentru pădurile din munți etc.

Încă din timpul revoluției moții trăiau cu speranța că pădurile care constituiau pentru ei, după expresia unui contemporan, „piinea cea de toate zilele“, vor fi ale lor.²

Vara anului 1852 cunoaște o intensificare a preocupărilor conducătorului revoluției care se oglindește în petițiile întocmite cu prilejul vizitei împăratului în Transilvania. Prezența suveranului este socotită, ca și în alte dăți, drept un prilej binevenit pentru rezolvarea unor cereri care nu găsiseră rezolvare la autoritățile provinciale. Mai ales moții, cărora fiscul le răpise după revoluție dreptul de folosire liberă a pădurilor, sperau ca împăratul, recunoscînd recentele lor sacrificii le va lua apărarea împotriva abuzurilor și silniciilor funcționarilor camerali. Poporul încă mai era convins că autoritățile locale acționează cu de la sine putere, nerespectînd poruncile venite de sus. Însuși Iancu, altminteri, după experiența tristă a ultimilor ani, atît de pornit împotriva Habsburgilor, se lasă acum răpit de mari nădejdi. Crede, înainte de toate, că suferințele moților în privința folosirii pădurilor vor fi curmate. Speră de asemenea în satisfacerea unor revendicări politice ale națiunii române, între care decretarea limbii române ca limbă oficială alături de maghiară și germană.

¹ S. Retegan, *Cinci petiții inedite din 1852 ale lui Avram Iancu*, în *Sargetia*, nr. IX, 1972, p. 247.

² Idem, p. 248.

În una din cele cinci petiții ale lui Iancu³ se spune: „Comitatul Zarand, care este împopulat numai cu români“... cere, adresându-se împăratului „să se îndure a porunci părintește guvernului să dea ordine, ca în procesele în privința dreptului de proprietate de moșie, fie aceasta pădure sau cu alte — față cu foștii domni de pământ să se îndatoreze înaintea legii foștii domni a-l arăta, că cu ce drept stăpinesc proprietatea, precum și alte drepturi de aceasta țititoare“⁴.

Un număr apreciabil de documente privind dreptul de folosire a pădurilor în comitatul Hunedoara, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se află în păstrare în fondurile și colecțiile Filialei Arhivelor Statului Deva. Cercetînd o parte din aceste documente am încercat să facem o serie de considerații pe marginea informațiilor ce decurg din conținutul documentelor. Se poate afirma că numărul relativ mare al plîngerilor și petițiilor locuitorilor din mai toate satele comitatului Hunedoara, adresate împăratului, fie autorităților comitatense sau guberniale, reflectă o anumită stare de lucruri existentă în raporturile dintre foștii iobagi și foștii stăpîni. Este firesc ca, într-un moment în care măsurile de represiune luate de Curtea de la Viena se intensifică după revoluție (să nu uităm că pînă în 1861 avem de-a face cu „regimul autoritar“), căile de soluționare a diverselor conflicte ivite pe planul relațiilor sociale sînt fie cele legale, adică plîngerile și petițiile. Or, nu numai numărul mare al petițiilor și plîngerilor ci și conținutul lor reflectă cu fidelitate aspectele frământărilor sociale existente în comitatul Hunedoara în a doua jumătate a sec. al XIX-lea.

De pildă, în documentul semnat de locuitorii din Acmar, datat la 11 septembrie 1851 și adresat Guberniului Transilvaniei se spune: „Am așternut pînă acum 5 suplice cu aceasta la înaltul cezaro-regesc Guberniu, 5 la district-comandoul Albei, altele la comisariatul cercului din Alba, altele la subcomisariatul Alvințului pentru greutățile ce am suferit și suferim de la familia Barcsaiana, care în hotarul Acmariului neavînd nici un pământ, decît robota, cu puterea a luat pămînturile de la oameni, ne-a cuprins pădurea satului“⁵. Mai mult, pe lîngă ocuparea abuzivă a pămînturilor și a pădurii satului, familia Barcsai a maltratată pe săteni pentru a-i împiedica să se adreseze autorităților: „Pe cei ce or umblat în treaba satului, i-a scos din casă, le-a stricat casele și i-a bătut așa tiranește că din bătăi or și murit“⁶. Cu amărăciune petiționarii constată că „domnul comisar în partea noastră nu cercetează nimica (ci) numai în partea foștilor proprietari care în contra publicării din 10 ianuarie 1850, unde așa se citește: dregătoriile publice nu vor suferi fapte nelegiuite și abateri din partea țăranilor și dreptatea poștește ca și foștii proprietari asemenea să fie tratați cînd vor trece măsura legii și să se păsească status-quo pînă cînd se vor face în treaba aceasta alte orînduiri legiuite și la țărani, întru întîmplările cînd li s-ar vătămă proprietatea pămîntu-

³ Petițiile sînt analizate amănunțit în articolul lui S. Retegan citat anterior.

⁴ S. Retegan, *op. cit.*, p. 258.

⁵ Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, Prefectura Orăștie, dos 10/1851, f. 178.

⁶ *Ibidem*.

lui să li se deie grabnic apărare și ajutor⁷. Faptul că în documentul citat se face referire la publicarea gubernială din ianuarie 1850 arată că autoritățile erau la curent cu starea de lucruri privind raporturile dintre foștii iobagi și foștii proprietari de pământuri.

Dreptul de folosire a pădurilor a cauzat dispute aprige între foștii proprietari și foștii iobagi care s-au materializat în procese desfășurate la diferite instanțe de judecată pe parcursul a mai multor ani. Un astfel de exemplu este împuternicirea dată la 9 martie 1853 de către familia nobiliară românească Dărău din Tisa în care se acordă depline puteri celor desemnați să le susțină cauza în procesul cu familia grofilor Bethlen. Pentru frumusețea limbii în care este scris documentul credem că merită să fie citat în întregime: „Plenipotenție. Subînsemnații nobili familia Dărăiașcă din comunitatea Tisa prin puterea acesteia dăm o deplină împuternicire domnilor dintre noi aleși, Dărău Lazăr, Dărău Ioja ca să poată purta pentru noi procesul cu grofii Bethlenești din Hălmași pentru dreptul păduritului și pentru împuternicirea făcută să aibă voie și putere de a trage pe partea contrarie în judecată, a se slobozi la împăciuire sau execuție, a ridica bani sau a cheltui în numele nostru, cu un cuvânt a face toate ce va afla de lipsă și cu cele după lege spre excontentarea noastră ca (și) când am fi noi de față, obligându-ne a-i despăgubi de toate cheltuielile ce vor face în această cauză⁸”.

Un alt proces care are ca obiect tot dreptul de folosire a pădurilor dar semnificativ în planul relațiilor sociale este cel dintre satul Bobilna și contele Oliver Bethlen în legătură cu folosirea parcelelor de pădure „Băboaietele” și „Valea Bobilnei”. Procesul început în ianuarie 1858⁹ se întinde pe aproape un deceniu pentru că în 1867 februarie 28 găsim o nouă petiție adresată de satul Bobilna comitelui suprem al comitatului Hunedoara în care se spune: „Noi locuitorii comunei din Bobilna prin reprezentanții noștri Budeic Vasile, Iancu George și Pancu Lazăr la măritul comitat am așternut din partea comunei noastre o rugămintă pentru satisfacționare în contra domnului Veliska Lajos arendatorul și plenipotențiarul ambelor curți din Bobilna pentru conturbarea în posesiunea noastră urbarială de pășunat și pădurit în hotarul Bobilnei¹⁰. În continuare se cere să se respecte hotărârile guberniale în ceea ce privește raporturile dintre foștii iobagi și foștii stăpâni: „Să vă milostiviți a notifica (comitele suprem n.n.), atât regalele sale, crișmăritul, morăritul etc. etc. precum și lemnăritul și pășunatul, pe noi, în posesiunea noastră, a nu ne conturba ci ale sale (familia Bethlen, n.n.) să și le stăpânească în pace și precum noi ca foști coloni nu voim a răpi nimic din ce-i a foștilor noștri domni, așa nici foștii noștri domni pămîntești să nu se bucure a ne conturba pe noi în posesiunea noastră urbarială¹¹. Locuitorii din Bobilna protestează și împotriva modului în care sînt tratați de către amintitul Veliska Lajos: „Noi membrii comunei din Bobilna, ca foști coloni,

⁷ *Ibidem*.

⁸ Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, Cercul Deva, dos. 44/1853, f. 1.

⁹ Idem, Preturi, dos. 13/1858, f. 1—3.

¹⁰ Idem, Preturi, dos. 5/1867, f. 13.

protestăm în contra tonului donesteditoriu (dezonorant n.n.), protestăm că noi, foști coloni, nu sîntem prevaricanți sau Erdöpusztitok (pustiitori de păduri) precum îi place, laudatului domn Veliska Lajos, a ne rușina pe noi înaintea comitatului¹². Sigur că dreptul de folosire a pădurilor nu însemna că pădurile puteau fi tăiate la voia întîmplării. Acest lucru l-au înțeles și locuitorii din Bobilna care îl acuză pe Veliska Lajos de distrugerea pădurilor în urma exploatărilor nechibzuite: „Noi 280 de numere de coloni locuitori în Bobilna, din pădurea Bobilnei, Osoiu, Dealul Blagii, Dealul Viilor, Pleșia, Dosu, Dealul Foltului și Coasta Mare, de la anul 1819, ce noi limpede știm și putem dovedi cum că pînă la anul 1848 și pînă în timpul prezent din aceste parcele de pădure susnumite, ne-am acoperit toate lipsele noastre, lemne de edificiumuri, pari de vie, pari de gard, nuiele de îngrădit, lemnărit de foc etc. etc. și toată pădurea noastră este în stare bună dacă am cruțat-o. Însă domnul Veliska Lajos abia de 8 ani de cînd posedează în domeniul Bobilnei pădurea Măgura și Ceratu, care cuprinde tot cuprinsul mărimei pădurilor domnești le-a ruinat și prădat, așa încît acum e silit a se întinde și la pădurile noastre urbariale¹³.”

La 20 decembrie 1851 locuitorii din Șoimuș adresează guvernului civil și militar al Transilvaniei o plîngere în care petiționarii arată că, fiind siliți a plăti pagubele cauzate în pădurile baronului Banfy Albert, au „protestat cu gura” că nu vor plăti deoarece pădurile s-au tăiat în timpul revoluției de către „rebelii maghiari” care au prădat atît pe români cît și pe „conaționali lor, precum exemplu este curtea lui Barcsai Laslo¹⁴. Care erau raporturile dintre nemeși și foștii iobagi? Din document aflăm: „Cu pădurile așa a fost că, înainte de asta cu vreo cîțiva ani, în hotarul nostru nu erau pădurile oprite. După aceea le-au oprit domnii proprietari, de vreme ce, ei, înainte de anul 1848, nu numai că aveau putere de a opri pădurile toate din hotar ci și sudoarea iobagului cea cruntă. Adică, de făceau aceștia vreo grădină în care puneau pomi și altele, domnul său, după plac, fără nici o lege și dreptate, o răpea. Apoi așa a fost și cu pădurile. Că acelea care erau sătești încă le-au luat cu așa proprie autoritate precum au făcut și-n satul nostru, destul că noi, care am avut moșii pînă în anul 1848, din pădurile ce erau în hotar nu eram oprite. Dar acum că decum (în loc n.n.) să avem și noi păduri, foștii domni nemeși din nou încearcă iară a ne iobăgi¹⁵.”

Trebuie remarcat faptul că aproape toate plîngerile și petițiile ce au fost cercetate și se adresau împăratului, autorităților guberniale sau comitatense și proveneau din localitățile comitatului Hunedoara sînt scrise în limba română (excepție unul sau două documente scrise în limba germană). Limbajul folosit și ideile din conținut sînt clare încît orice comentariu pe marginea documentelor este de prisos după cum se poate constata și din plîngerea locuitorilor din comuna Certej anexată la sfîr-

¹¹ Idem, f. 25.

¹² Idem, f. 26.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Arh. St. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, Cercul Deva, dos. 7/1851, f. 81.

¹⁵ Idem, f. 82.

șitul materialului. Această plîngere se poate constitui într-un model ce redă cu fidelitate aspectele relațiilor sociale dintre foștii iobagi și foștii domni de pămînt în comitatul Hunedoara în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, în privința dreptului de folosire a pădurilor dar și a altor drepturi ale semnatarilor.

**DOCUMENTS CONCERNANTS LE DROIT D'EMPLOI DES BOIS
DANS LE COMITAT HUNEDOARA PENDANT LA DEUXIEME MOITIE
DU XIX-ÈME SIECLE**

Résumé

L'auteur de l'article présente quelques documents de référence sur l'emploi des forêts exercé par différentes communautés du comitat du Hunedoara après la Révolution de 1848/1849. Les documents surprennent aussi les aspects concernant les relations sociales établies entre les anciens serfs et les propriétaires de terre durant les années qui ont suivi la Révolution.

ANEXA

Prea înalt cezaro-regesc civil și militar guvernământ!

Noi comuna Certejului ca cei mai supuși și credincioși prea înaltului Guvernului sîntem pătruși că înalt același nu voiește pe nimenea fără dreptate a-i asupra, ba din contra, pe cei asupriți și atacați fără dreptate din partea foștilor aristocrați, înaltul guvern voiește a le da mîna de ajutor și a-i apăra.

Așa noi, întristați pînă la suflet, și cu ochi plini de lacrimi văzînd că ne amenință iară o sclavie ca și înainte de anul 1848 din partea baronului Banffy Albert — aceasta așa este: că la 5 noiembrie 1851 venind comisarul subcercului Chimindia în fața locului Felso Certej a adunat cam una din patru părți a comunei. De vreme că cei mai mulți toama atunci erau la făcutul drumului de țară, domnul subcomisar a deschis un protocol din care a citit că domnia sa a bicicluit (a socotit) paguba în pădurile susnumitului baron ce se află în hotarul nostru la peste 4000 florini conventional Münze¹⁶, care noi cu comuna vecină numită Măgura, să-i plătim. Noi neștiindu-ne la aceasta vinovați am protestat cu gura că nu ne cunoaștem vinovați sau la baron cu nimica datorii a plăti. Așa că nu plătim. Atuncea domnu comisar de subcerc, sculîndu-se infuriat, ne-a amenințat că este musai să facem contract și să ne aplecăm a plăti la baron că dacă nu acuma trimite și aduce o companie de cătane pe noi. Pe oratorii din comună care voiau a vorbi pentru noi nu i-a suferit, ba îi amenința că îi va trimite în temniță. Așa că, neîfiind membri comunei întregi acasă, pe acei puțini i-a silit a se iscăli în contractul care nici nu știm cum a fost scris, decît numai atîta că, prin amenințările sau scrise, ne-a silit a ne pune degetele întrînsul, zicînd aceea că noi nu avem încotro că de la înaltul guvern e porunca să plătim. Noi toate acestea cu plecăciune le facem cunoscute prea înaltului cezaro-regesc guvern spunînd că noi nu vom plăti

¹⁶ Monedă convențională.

la baronul Banfy cu ce ne caută domnia sa pentru pădure că noi, din următoarele puncte, nu ne cunoaştem vinovați:

- 1—0. Noi am dus lemne de foc în anii trecuți din pădurile noastre de unde și astăzi ducem.
- 2—0. De sălaşuri am dus de unde au dus moșii și strămoșii noștri și nu am fost siliți niciodată de nimeni nimic a plăti precum ne caută astăzi pe noi.
- 3—0. Baronul încă a ocupat pădurile sătești așa numite La Cărpinet, Grădina lui Mealhă, La Sasu și În Dosu Făeragului care păzitorii foștilor posesori înainte de anul 1848 încă pot adevăra că ei din acele nu au tras pe nimeni de vreme ce au fost sătești, și poporul când i-a fost de lipsă de sălaşuri a dus din așa numitele păduri Cărpinet, Sasu și Făeragul ba încă și domnii când le-a fost de lipsă au dus din cele sătești iar ale lor le-au ținut întregi.
- 4—0. Domnii să-și fi păzit pădurile precum le-au păzit mai înainte, că noi, nu am putut lăsa lucrul nostru și să stăm cu bota lângă pădurile dumnealor. De s-a făcut pagubă poate că prin alte sate cu noi vecine care nu au păduri comunale.
- 5—0. Pe noi încă ne-au jefuit rebelii între care au fost destui grofi și baroni dar nimenea nu ne plătește. Apoi noi oare putem plăti pagubele lor din timpul revoluției, mai nu seamă nefiind vinovați că toate pădurile atunci s-au prădat mai tare?

Înalt cezaro-regesc guvernământ! La întâmplarea când nu s-ar asculta această a noastră dreaptă rugare în cauza cu pădurile, ci numai și numai am fi siliți a plăti atunci poftim ca înaltul guvern să rinduiască o comisie în fața locului și aceea să cerceteze care sînt pădurile curat domnești și care sînt sătești și să asculte și pe bărbații comunei cei cărunțiți de bătrînețe, care nu voiesc să răpească averile domnești dar nici ce e dreptul lor nu pot lăsa să li se calce în picioare. Și biceu ce s-a făcut încă nu s-a făcut după cuviință și dreptate fiind numai doi oameni din comunitatea noastră cu domnul subcomisar și aceia interesați pe partea proprietarului. Apoi cite păduri au venit înainte or spus că sînt toate ale proprietarului. Proprietarul baron Banfy Albert numai acele păduri poate zice că sînt a domniei sale pe care va avea cărți că sînt oprite cu oficiaturile Varmegei din timpurile trecute și pe acele care or fost sub pază, iar nu după cum le spune un om sau doi din comunitate și aceia încă plătiți. La toate acestea, de nu am avea încredere la înaltul guvern, atunci, credem noi, că iar trebuie să rămînem sclavi ca înainte de anul 1848. Apoi pretexturi nedrepte au aristocrații destule cu care vreau a se urca asupra noastră. Dar noi credem la dreptatea înaltului guvern de la care sperăm ajutor. Sîntem al înaltului cezaro-regesc civil și militar guvernământ

Certej la 19 noiembrie 1851

Întru toate supuși servi,

Nicolae Popeanu judele comunal

+ Petru Pleter	membru comunal	+ Petru Susan	membru comunal
+ Arsenie Pleter	"	+ Nicolae Farcaș	"
+ Ioan Crainic	"	+ Ioan Faur	"
+ Petru Farcaș	"	+ Iosif Luca	"
+ Iosif Farcaș	"	+ Avram Poenar	"
+ Dumitru Pleter	"	+ Ioan Farcaș	"
+ Lazăr Mialhă	"	+ Ioan Fizeșan	"
		+ Simion Luca	"

În numele a tot poporul comunei Certejului

Pe verso: Sîntem cu umilita rugare la înaltul cezaro-regesc civil și militar guvern, fiind apăsați pe nedrept de către domnul baron Banfy din partea pădurilor. Poporul comunei Certejului.